

Kwestionariusz aktywności obywatelskiej (KAO) – narzędzie do badania różnych rodzajów aktywności obywatelskiej

Ryszard Klamut

Politechnika Rzeszowska, Zakład Nauk Humanistycznych

Aktywność obywatelska jest jednym z rodzajów szeroko rozumianej aktywności społecznej, którą podejmuje człowiek jako członek społeczeństwa. Jako podstawa społeczeństwa obywatelskiego stanowi przedmiot analiz socjologicznych. Coraz bardziej znaczące miejsce zdobywa także w badaniach psychologicznych. Artykuł prezentuje kontekst teoretyczny oraz procedurę tworzenia i weryfikacji empirycznej narzędzia pozwalającego badać aktywność obywatelską jako złożoną kategorię działalności człowieka. *Kwestionariusz aktywności obywatelskiej (KAO)* został zbudowany na podstawie teoretycznego modelu, w którym wyróżnia się cztery rodzaje aktywności obywatelskiej: społecznikostwo, partycypację społeczną, indywidualną aktywność polityczną oraz partycypację polityczną. Rezultaty badań prowadzonych na trzech grupach badanych, w których łącznie brało udział 739 osób, potwierdzają na poziomie empirycznym teoretyczny model zróżnicowania aktywności obywatelskiej, a uzyskane parametry wskazują na satysfakcjonujący poziom rzetelności oraz trafności tak wewnętrznej, jak i zewnętrznej opracowanego narzędzia.

Słowa klucze: *aktywność obywatelska, rodzaje aktywności obywatelskiej, pomiar psychologiczny, partycypacja społeczna, partycypacja polityczna*

Działanie na rzecz interesu społecznego, zwane aktywnością obywatelską, jest tematem popularnym w literaturze socjologicznej. Traktowane jest jako podstawa istnienia społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie stanowi istotę współczesnego państwa funkcjonującego w systemie demokratycznym. System demokratyczny zaś stwarza przestrzeń dla ludzkiej aktywności – daje możliwości do realizacji działań motywowanych troską o dobro wspólne (np. Dahl, 2000; Gliński, 2011; Gliński, Palska, 1997; Kościański, 2010; Krzemiński, 2005; Leshchenko, 2006; Putnam, 2008).

Mimo istotnego znaczenia aktywności obywatelskiej, na co wskazuje się w rozważaniach teoretycznych dotyczących funkcjonowania państwa demokratycznego, ten rodzaj działalności jest charakterystyczny jedynie dla części obywateli. Interesujące więc wydają się pytania o jej motywację i uwarunkowania. A to już są pytania,

na które odpowiedzieć może psychologia, stąd miejsce dla tego specyficznego rodzaju aktywności człowieka także w badaniach psychologicznych. W ostatnich latach w Polsce podejmuje się wiele badań dotyczących aktywności obywatelskiej (np. Grzelak, 2002, 2005; Grzelak, Zinserling, 2003; Lewicka, 2004, 2005, 2008; Radkiewicz, Skarżyńska, 2006; Skarżyńska, 2005; Skarżyńska, Henne, 2007, 2012; Skarżyńska, Radkiewicz, 2007; Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011). Jest ona jednak w różnych badaniach rozumiana i operacjonalizowana w rozmaity sposób, dlatego uzyskane wyniki mogą być trudne do porównywania.

Artykuł ma na celu zaprezentowanie metody badawczej, opartej na koncepcji aktywności obywatelskiej jako złożonej kategorii działań.

Koncepcja aktywności obywatelskiej

Aktywność obywatelska to aktywność społeczna jednostek/obywateli, będąca wynikiem indywidualnych motywów lub oddolnych inicjatyw społecznych, nastawiona na realizację interesu społecznego (dobra wspólnego; Klamut,

---

Ryszard Klamut, Zakład Nauk Humanistycznych, Wydział Zarządzania, Politechnika Rzeszowska,
al. Powstańców Warszawy 10, 35-959 Rzeszów,
e-mail: rklamut@prz.edu.pl

2013). Aktywność obywatelska polega na dawaniu czasu, pracy, energii, wiedzy czy pieniędzy, a więc udzielaniu własnych zasobów na rzecz innych (z myślą o innych) – dla cudzego, ale i własnego dobra, zgodnie z arystotelesowskim założeniem, że działanie na rzecz społeczności czy konkretnych osób należących do wspólnoty przynosi zysk także działającej jednostce (por. Arystoteles, 2004; Dahl, 2000; Klamut, Sommer, Michalski, 2010).

Ten rodzaj aktywności charakteryzują dwie właściwości: jest ona celowa i społeczna. Po pierwsze jest to aktywność celowa, a jej podstawą jest fakt, że człowiek jest istotą dynamiczną, działającą. Konkretnie działania są kierowane ku czemuś (cel, wartości; Katra, 2008; Kofta, 1993; Mądrzycki, 1996; Oleś, 2003; Zaleski, 1991). Nie są bezpośrednią reakcją wynikającą z pojawienia się określonych czynników zewnętrznych, ale są wynikiem poznawczej analizy sytuacji. Aktywności człowieka mają charakter: indywidualny lub grupowy, egocentryczny lub allocentryczny, nastawiony na realizację przyjemności lub na rozwój (Zaleski, 1991). Aktywność ma różną treść i przedmiot: w swoich skutkach może być pozytywna lub negatywna. Odróżnia się jednak zdecydowanie od bierności, która jest rozumiana jako brak aktywności – jako oczekiwanie, wycofanie, rezygnacja (Keplinger, 2008; Kofta, 1993). Wymiar aktywność–bierność stał się istotnym tematem badawczym w wielu dyscyplinach naukowych, również w psychologii. Aktywność obywatelska jest wynikiem świadomej i intencjonalnej analizy sytuacji, a jej celem jest dbanie o interes grupowy. Maria Lewicka (2008) odróżnia aktywność obywatelską od zachowań prospołecznych, wskazując, że ta pierwsza ma zazwyczaj charakter proaktywny, te drugie zaś najczęściej mają charakter reaktywny – są odpowiedzią na potrzeby, które sygnalizuje inna osoba. Osoba podejmująca aktywność obywatelską, dostrzegając jakąś potrzebę w środowisku, sama inicjuje działanie lub dołącza się do działań już podejmowanych. Jeśli zaś brakuje odpowiednich możliwości działania, angażuje się, by je stworzyć (Omoto, Snyder, Hackett, 2010).

Po drugie, aktywność obywatelska to aktywność społeczna – realizowana dla innych i ze świadomością bycia częścią społeczności. Wynika z opisanej już w klasycznej definicji właściwości człowieka, że człowiek jest istotą społeczną, a dokładniej: polityczną¹. Jest nastawiony na działania nie tyle dla dobra jednostki, ile dla dobra wspólnego grupy (Arystoteles, 2004), bo tego wymaga

życie w zbiorowości (Aronson, Wilson, Akert, 2007). Aktywność obywatelska dotyczy działań podejmowanych przez jednostkę samodzielnie lub razem z innymi, z intencją nastawioną na dobro członków własnej społeczności. Każde, nawet indywidualnie realizowane działanie na rzecz innych zawiera kontekst społeczny. Wówczas „społeczny” nie oznacza „grupowy” (podejmowany wspólnie z grupą), lecz „podejmowany na rzecz społeczności”. Celem jest więc w pierwszym rzędzie interes innych, chociaż ten rodzaj aktywności może także przynosić zysk osobie działającej.

Aktywność obywatelska jest rodzajem aktywności człowieka nakierowanej na interes grupy/społeczeństwa. Chodzi jednak nie tyle o działania podejmowane razem, ile o działania inicjowane z myślą o innych – członkach własnej społeczności. Natężenie aktywności obywatelskiej jest odmienne w różnych krajach. Jak wskazują wyniki *European Social Survey* (ESS), najwyższym poziomem aktywności obywatelskiej w Europie cechują się kraje skandynawskie (Norwegia i Szwecja), w Polsce zaś jest on jednym z najniższych (Nyckowiak, 2009; Radkiewicz, Skarżyńska, 2006). Badania polskie potwierdzają niską aktywność obywatelską Polaków. W badaniach Marii Lewickiej (2008) jedynie 35% dorosłych obywateli wskazało, że podejmuje przynajmniej jedną (jakąkolwiek) formę działań na rzecz interesu społecznego, reszta – 65% – nie podejmuje żadnej. Jednocześnie widoczne jest zainteresowanie Polaków sprawami społeczno-politycznymi. Wskazać można wiele działań podejmowanych na rzecz potrzebujących pomocy czy wspierania oddolnych inicjatyw (Grzelak, 2005). Zainteresowanie to jest zmienne, zależy chociażby od poziomu życia obywateli i różnych czynników sytuacyjnych (Skarżyńska, 2002). Problem współczesnej cywilizacji z obniżaniem się poziomu zaangażowania społecznego zauważa w Stanach Zjednoczonych, kraju tradycyjnie postrzeganym jako charakteryzujący się wysokim poziomem aktywności oddolnej obywateli, Robert Putnam (2008). Problem rosnącej bierności społecznej/obywatelskiej jest przesłanką do pełniejszego zbadania, czym jest obywatelska aktywność oraz co zwiększa, a co zmniejsza poziom zaangażowania na rzecz współobywateli.

TEORETYCZNE ZAŁOŻENIA KONSTRUKCJI NARZĘDZIA

Aktywność obywatelska jako złożona kategoria działań

Aktywność obywatelska jest kategorią złożoną i niejednorodną, obejmującą szeroki zakres możliwych działań. Najczęściej jest definiowana przez wyliczenie składających się na nią działań a są to działania na rzecz potrzebujących,

¹ Greckie *zoon politikon* (zwierzę – istota polityczna) zostało przetłumaczone za pośrednictwem łacińskiego *animal sociale* jako istota społeczna, lecz znaczenia tych określeń nie są tożsame (Klamut, 2013).

uczestnictwo w stowarzyszeniach, organizacjach pozarządowych, kościelnych, działania na rzecz najbliższego otoczenia, pomoc potrzebującym, zaangażowanie w akcje społeczne, udział w działalności komitetów rodzicielskich w szkołach, zaangażowanie w aktywność polityczną, jak podpisywanie petycji, udział w demonstracjach (aktywność polityczna niekonwencjonalna), udział w wyborach (aktywność polityczna konwencjonalna), przynależność do partii politycznych, uczestnictwo w strukturach władzy na szczeblu samorządowym czy ogólnokrajowym itd. (Cohen, Vigoda, Samorly, 2001; Lewicka, 2004; 2008; Omoto i in., 2010; Skarżyńska, 2005; Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011). W ramach aktywności obywatelskiej wymienia się także aktywność wolontarystyczną, występującą w różnych formach: bezpośredniej pomocy potrzebującym dokonywanej osobiście – indywidualnie lub w ramach organizacji, ale także w formie np. działań na rzecz kandydata czy partii w kampanii wyborczej. Te rodzaje aktywności posiadają inne charakterystyki działania i mogą być uwarunkowane innymi czynnikami (Moroń, 2012; Omoto i in., 2010; Skarżyńska, Henne, 2012).

Dostrzegana różnorodność działań składających się na aktywność obywatelską jest uwzględniana w badaniach najczęściej w formie listy działań, do której odnoszą się osoby badane. Ich zadaniem jest bądź wskazanie tylko tych działań, które sami podejmują, bądź oszacowanie, jak często podejmują każde z działań umieszczonych na określonej skali odpowiedzi (np. od *nigdy* do *bardzo często*). Taka metodologia pozwala określić liczbę działań, które podejmuje badany, lub, w drugiej sytuacji, ogólny poziom zaangażowania w działania składające się na tak operacyjnie definiowaną aktywność obywatelską.

Dotychczasowy stan wiedzy dotyczący aktywności obywatelskiej odnosi się w głównej mierze właśnie do badania ogólnego poziomu zaangażowania w działania na rzecz interesu społecznego. Poziom tak badanej aktywności obywatelskiej był wyjaśniany w rozmaity sposób, gdyż różne zmienne były analizowane jako jej uwarunkowania. Uwzględniane były zmienne socjologiczne, jak wykształcenie, dochód, płeć, miejsce zamieszkania (Cohen i in., 2001; Lewicka, 2004), poziom zasobów – kapitał kulturowy, społeczny i ludzki (Lewicka, 2004, 2005, 2008; Skarżyńska, Henne, 2007, 2012), zmienne osobowościowe, jak poczucie kontroli (Cohen i in., 2001; Skarżyńska, 2005), zaufanie (Skarżyńska, Radkiewicz, 2007), wartości (Radkiewicz, Skarżyńska, 2006; Skarżyńska, 2005), cele życiowe, preferencje kontroli, orientacje społeczne (Grzelak, Zinserling, 2003), postawy narodowe (Skarżyńska, 2005), a także cechy osobowości (Omoto i in., 2010; Skarżyńska, Henne,

2012; Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011). Uzyskane wyniki, potwierdzane w kolejnych badaniach, świadczą o zasadności badań ogólnego poziomu aktywności obywatelskiej jako odrębnej i złożonej, ale spójnej wewnętrznie formy aktywności człowieka. Pomimo różnorodności działań budujących aktywność obywatelską, stosowana metodologia dostarcza ciągle nowej wiedzy pozwalającej lepiej rozumieć przyczyny i uwarunkowania działania człowieka na rzecz interesu społecznego. Okazuje się, że najbardziej aktywne w obszarze działań nastawionych na interes społeczny są osoby, które charakteryzują się dużą aktywnością także w innych obszarach (przedsiębiorcy, menedżerowie, studenci itp.). Lewicka (2008) sugeruje istnienie pewnego ogólnego syndromu aktywności, mogącego wyjaśniać taką zależność.

Dostrzegana złożoność aktywności obywatelskiej uwiadacza się i w klasyfikacjach grupujących wielość działań w określone kategorie. Tworzone są modele teoretyczne i empiryczne. Niektóre klasyfikacje wskazują na odrębne kategorie działań, które obywatele mogą podejmować niezależnie jedne od drugich (Klamut, 2013; Lewicka, 2004; 2008; Obradović, Masten, 2007; Omoto i in., 2010; Skarżyńska, Henne, 2012; Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011). Inne zaś modele przedstawiają opisywaną problematykę w kontekście rozwoju i edukacji – wychowania młodego pokolenia, przekazu międzypokoleniowego (Obradović, Masten 2007; Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011) czy w kontekście dynamiki zmian zaangażowań obywatelskich w zależności od etapu rozwoju czy doświadczeń życiowych (Matthews, Hempel, Howell, 2010; Zaff, Malanchuk, Eccles, 2008). Wskazują one, że podejmowanie jednego rodzaju aktywności obywatelskiej z czasem może wpływać na inne jej rodzaje (forma bierna, semiaktywna, aktywna). Poniżej zostanie zaprezentowanych kilka klasyfikacji.

Lewicka (2004) wyróżnia na poziomie empirycznym dwa rodzaje aktywności obywatelskiej, a w ich ramach bardziej szczegółowe formy. Píše więc o aktywności obywatelskiej spontanicznej, rozumianej jako działanie na rzecz lokalnej społeczności, a w jej ramach o aktywności protestacyjnej i konstruktywnej, oraz aktywności zorganizowanej, rozumianej jako działanie w ramach organizacji i stowarzyszeń społecznych, politycznych, kościelnych (aktywność ogólnooorganizacyjna oraz aktywność w organizacjach religijnych i parafii). Krystyna Skarżyńska i Kamil Henne (2012) w ramach aktywności obywatelskiej wyróżniają trzy grupy: pomaganie innym ludziom, udział w organizacjach i zaangażowanie w politykę. To one jako osobne kategorie były analizowane w kontekście szerokiego zespołu uwarunkowań składających się na kapitał ludzki i społeczny. Allen Omoto, Mark Snyder

i Justin Hackett (2010) wskazują, że partycypacja obywateli w społeczeństwie przyjmuje wiele form działań nastawionych nie na własny interes, ale na rzecz najbliższego otoczenia lub/i szeroko rozumianego społeczeństwa. To zaangażowanie obywatelskie może mieć charakter pomocy innym ludziom, pracy w ramach wolontariatu, podejmowanej czy to indywidualnie, czy w ramach organizacji, może mieć także charakter polityczny, jak udział w wyborach parlamentarnych czy w kampanii wyborczej kandydata. Anna Zalewska i Beata Krzywosz-Rynkiewicz (2011) zaś łączą perspektywę rozwojową – wzrostu poziomu aktywności z wyróżnieniem odrębnych rodzajów działań obywatelskich. Wskazują one na formę bierną, semiaktywną i aktywną – opisujące nasilenie zaangażowania społecznego. Sama zaś forma aktywna jest opisywana przez aktywność społeczną, polityczną, ukierunkowaną na zmiany oraz na rozwój osobisty. Taki złożony model pozwala opisać sześć wymiarów zachowania obywatelskiego – od najbardziej podstawowych (poczucie tożsamości narodowej jako forma bierna) do różnych form aktywności. Model ten dotyczy jednak aktywności w dużej mierze potencjalnej, opisuje bowiem intencje działań młodzieży szkolnej.

Przedstawione klasyfikacje uwzględniają dwa podstawowe obszary działań społecznych, które budują przestrzeń aktywności obywatelskiej: z jednej strony są one podejmowane na rzecz interesów osób potrzebujących i są nastawione na poprawę jakości życia współobywateli przez bezpośrednie działania na ich rzecz, z drugiej są podejmowane także w celu poprawy jakości życia, ale poprzez wpływanie na kształt polityki i zmianę przepisów prawa. W pierwszej sytuacji pojawia się więc kwestia służby drugiemu człowiekowi (członkowi własnej grupy) opartej na empatii i/lub regule wzajemności, w drugiej zaś kwestia władzy realizowanej przez obywateli jako różnego rodzaju oddziaływanie na rządzących lub przez bezpośrednie uczestnictwo w strukturach rządzenia. Działania te mają więc charakter bądź zachowań prospołecznych, stanowiących przedmiot badań psychologii społecznej (Aronson i in., 2007; Wojciszke, 2009), bądź opierają się na mechanizmach wywierania wpływu, co stanowi przedmiot badań psychologii społecznej, jak i psychologii politycznej (Jost, Sidanius, 2004; Skarżyńska, 2005).

Wyróżnienie dwóch obszarów zaangażowania można traktować jako pierwsze z dwóch podstawowych kryteriów charakteryzowania aktywności obywatelskiej. Drugim kryterium jest nastawienie jednostki względem innych ludzi w kontekście podejmowanych działań. Zaangażowania na rzecz współobywateli mogą być realizowane indywidualnie, samodzielnie albo wspólnie z innymi, utożsamiając się z grupą, której jednostka czuje

się częścią. Wielu autorów uwzględnia aspekt wspólnotowości w charakteryzowaniu odrębnych form aktywności obywatelskiej (Klandermands, 2003; Lewicka, 2004, 2005; Omoto i in., 2010; Pattie, Seyd, Whiteley, 2003; Skarżyńska, Henne, 2012).

Złożona struktura aktywności obywatelskiej wymaga badania jej nie tylko na jednym kontinuum (wysoka–niska), lecz także w jej złożoności. Badane są charakterystyki osób podejmujących odrębne rodzaje aktywności obywatelskiej i uwarunkowania podejmowania tych rodzajów działań.

Badania uwzględniające złożoność aktywności obywatelskiej pozwalają wskazać czynniki mające znaczenie w charakterystyce odrębnych rodzajów aktywności. Najczęściej to zróżnicowanie dotyczy badań prowadzonych w ramach jednego z podstawowych obszarów zaangażowań – aktywności nastawionej na służbę lub władzę. Bogata literatura dotycząca funkcjonowania człowieka w polityce wskazuje na owocne zajmowanie się tym aspektem zachowań obywatelskich (por. np. Cohen i in., 2001; Cwalina, Falkowski, 2006; Jost, Sidanius, 2004; Klamut i in., 2010; Korzeniowski, 2002; Lau, Redlawsk, 2007; Sears, Huddy, Jervis, 2003; Skarżyńska, 2005). W kontekście aktywności społecznej na rzecz współobywateli istnieje także bogaty zasób wiedzy dotyczącej aktywności w ramach wolontariatu (m.in. Dávila, 2009; Omoto, Snyder, 1995; Omoto i in., 2010). W badaniach uwzględniano także zróżnicowanie działań podejmowanych indywidualnie oraz grupowo (w organizacjach, stowarzyszeniach, organizacjach pozarządowych; m.in. Lewicka, 2004; Omoto i in., 2010; Skarżyńska, Henne, 2012). Uzyskane wyniki wskazują na zasadność wyróżnienia i analizowania bardziej szczegółowych rodzajów aktywności obywatelskiej jako odrębnych kategorii działań.

Model aktywności obywatelskiej – mapa zaangażowań

Wyróżnione powyżej kryteria: obszary zaangażowania (służba lub władza) oraz odniesienie jednostki do innych ludzi (wymiar indywidualizm–wspólnotowość) występują w charakterystykach aktywności obywatelskiej, lecz nigdy nie były stosowane łącznie. Model opracowany przez autora (Klamut, 2013) przyjmuje oba kryteria jednocześnie, co pozwala wyróżnić na poziomie formalnym cztery rodzaje aktywności: społecznikostwo, partycypacja społeczna, indywidualna aktywność polityczna oraz partycypacja polityczna. Wyróżnione rodzaje aktywności obywatelskiej opisują odrębne sposoby działania:

(1) społecznikostwo – indywidualna pomoc innym w formie działań stałych czasowo (np. wolontariat

w hospicjum) lub akcyjnych; wspieranie potrzebujących finansowo, a także ofiarowanie własnej pracy, czasu itp.;

(2) partycypacja społeczna – współdziałanie z innymi w pomaganiu w ramach organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, grup pomocowych, parafialnych itp.;

(3) indywidualna aktywność polityczna – działanie zwiększające poziom świadomego rozumienia rzeczywistości społeczno-politycznej i wpływanie na to, jakie prawo będzie stanowione i jaka reprezentacja demokratyczna będzie rządzić jednostką i społecznością (podpisywanie petycji, obywatelskich projektów ustaw, udział w demonstracjach, itp.);

(4) partycypacja polityczna – wpływ na stanowione prawo i procedury funkcjonowania państwa (na poziomie samorządowym, krajowym czy europejskim) w ramach struktur organizacyjnych partii, stowarzyszeń, organizacji politycznych.

Wyróżnione rodzaje aktywności obywatelskiej są powiązane i aktywność w jednym obszarze może wpływać na podejmowanie działań w obszarze innym, granice między rodzajami aktywności nie są ostre. Dla przykładu: działania nastawione na służbę mogą przeradzać się w aktywność polityczną; troska o dobro wspólne jest traktowana jako przyczyna podjęcia aktywności politycznej (Radkiewicz, Skarżyńska, 2006; Skarżyńska, 2005). Działania jednostkowe mogą zaś i często przeradzają się w stowarzyszeniowe, jeśli jednostka doświadczy niemożności działań indywidualnych lub dostrzeże większą siłę działań wspólnotowych (Klandermans, 2003).

Przedstawiany model jest próbą ogólnego uporządkowania działań podejmowanych w ramach aktywności nastawionych na interes grupowy/obywatelski i stanowi podstawę do budowy wielowymiarowego narzędzia badającego złożone zjawisko aktywności obywatelskiej. Jest punktem odniesienia dla narzędzia, które pozwoli badać, jak bardzo człowiek jest zaangażowany na rzecz współobywateli w różnych obszarach działalności. W stworzonym narzędziu aktywność obywatelska (w różnych jej formach) będzie traktowana jako poziom zaangażowania w działania na kontinuum od bierności do silnego zaangażowania.

PROCEDURA KONSTRUKCJI NARZĘDZIA I BADANIA WSTĘPNE

Kwestionariusz aktywności obywatelskiej (KAO) był konstruowany w kilku etapach (Hornowska, 2007). W założeniu miała powstać metoda prosta, składająca się z kilku pytań dla każdego rodzaju aktywności. Całość narzędzia miała składać się z około 20 twierdzeń.

Na podstawie przyjętych założeń teoretycznych dotyczących rozumienia, czym jest aktywność obywatelska,

jak i wiedzy opartej na dotychczasowych badaniach empirycznych, wygenerowano pulę 44 twierdzeń. Chodziło o opracowanie takich twierdzeń, które byłyby najbardziej charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów badanej aktywności. Przyjęta pula została zweryfikowana treściowo i językowo przez dwóch psychologów, zostały uwzględnione poprawki podnoszące zrozumienie treści i jednoznaczność przekazu, i w efekcie do badań zwiększono liczbę twierdzeń do 48. Odnosiły się one do poszczególnych rodzajów aktywności obywatelskiej w liczbie od 8 (partycypacja polityczna) do 15 (społecznikstwo). Dla odpowiedzi została zastosowana pięciostopniowa skala typu Likerta od 1 (*zdecydowanie nie*) do 5 (*zdecydowanie tak*).

Następnie przeprowadzono serię badań empirycznych. Podstawą decyzji o przyjęciu poszczególnych twierdzeń do tworzonego narzędzia były wyniki analiz statystycznych, wskazujących, które z ogólnej puli twierdzeń w największym stopniu opisują poszczególne rodzaje aktywności i pozwalają odróżnić je od siebie. Dla każdego z wyróżnionych rodzajów aktywności obywatelskiej poszukiwano kilku twierdzeń, które miały stanowić empiryczną miarę szerokiego obszaru działań. Dlatego zastosowano dwustopniową weryfikację liczby twierdzeń za pomocą eksploracyjnej analizy czynnikowej (EFA) przeprowadzonej na różnych grupach badanych. W trzecim etapie dokonano weryfikacji uzyskanego modelu w konfirmacyjnej analizie czynnikowej (CFA).

Badanie I

Przeprowadzono je na grupie 214 osób, w tym 127 kobiet i 87 mężczyzn (31 osób nie podało płci). Najmłodsza osoba miała 19 lat, najstarsza 25 lat ($M = 21,8$; $SD = 1,39$), byli to studenci studiów stacjonarnych i niestacjonarnych kierunku zarządzanie Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej. Badanie potraktowano jako wstępne. Na jego podstawie została wybrana pula 35 twierdzeń. Wyniki uzyskane za pomocą eksploracyjnej analizy czynnikowej pozwoliły odrzucić twierdzenia, które nie spełniały przyjętych założeń: nie wiązały się treściowo z założonymi czynnikami – budowały odrębne czynniki, wysoko korelowały z kilkoma czynnikami jednocześnie lub nie wiązały się z żadnym z założonych czynników. Pozostały twierdzenia, których nie można było jednoznacznie odrzucić. Metodą głównych składowych z rotacją Oblimin testowano rozwiązanie czteroczynnikowe. Miary KMO = 0,824 oraz test Bartletta pozwalały zastosować analizę czynnikową $\chi^2(1128) = 4027,2$; $p = 0,001$.

W kolejnym etapie prac nad narzędziem (zbudowanym z 35 twierdzeń) na innej grupie badanych zweryfikowano model czteroczynnikowy i wybrano 20 twierdzeń

charakteryzujących się najwyższymi parametrami (badanie II). W ramach tego badania uzyskano również dane do sprawdzenia trafności zewnętrznej zbieżnej. Etap trzeci obejmował badanie na kolejnej grupie osób, którego wyniki posłużyły do przeprowadzenia confirmacyjnej analizy czynnikowej oraz sprawdzenia rzetelności i kolejnych aspektów trafności (badanie III).

Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice (AERA, APA, NCME, 2007) wskazują na dwa podstawowe kryteria, których spełnienie jest niezbędne, by test psychologiczny mógł być traktowany jako narzędzie badawcze – rzetelność i trafność. Poniżej zostaną przedstawione kolejne etapy tworzenia KAO oraz szczegółowe wskaźniki uzyskane przy ocenie jego rzetelności i trafności.

WERYFIKACJA PSYCHOMETRYCZNA KAO

Trafność czynnikowa – analiza eksploracyjna

Badanie II. Osoby badane i procedura. Badania zostały przeprowadzone na studentach studiów dziennych i zaocznych Politechniki Rzeszowskiej z kierunków zarządzanie i europeistyka oraz osobach niestudiujących z terenu Podkarpacia. Grupa badawcza liczyła 317 osób, w tym 185 kobiet, co stanowiło 58,4% całej grupy, w wieku od 19 do 84 lat ($M = 33,4$; $SD = 12,9$). Większość pochodziła z miast – 173 osoby (54,6%) i była stanu wolnego – 169 osób (53,3%), pracowało 209 osób (65,9%). Osoby badane miały za zadanie wypełnić KAO oraz kwestionariusze, których wyniki zostaną opisane później.

Wyniki i dyskusja. Aby ocenić trafność założonej struktury zmiennych składowych, wyniki poddano analizie

Tabela 1

Wyniki analizy czynnikowej oraz moc dyskryminacyjna pozycji w badaniu II i III

Numery twierdzeń	PP		SP		IAP		PS		r_{it}	
	II	III	II	III	II	III	II	III	II	III
3.	0,72	0,47							0,42	0,34
8.	0,61	0,74							0,63	0,58
11.	0,64	0,78							0,56	0,57
16.	0,61	0,80							0,51	0,66
20.	0,60	0,82							0,52	0,66
2.			-0,74	-0,80					0,47	0,56
7.			-0,60	-0,74					0,38	0,53
10.			-0,68	-0,81					0,52	0,70
14.			-0,52	-0,25				-0,57	0,42	0,40
17.			-0,71	-0,61					0,46	0,46
1.					0,62	0,74			0,36	0,52
5.					0,75	0,73			0,51	0,58
9.					0,59	0,72			0,35	0,54
13.					0,63	0,63			0,48	0,51
19.					0,54	0,75			0,38	0,56
4.		0,57					0,56	0,05	0,49	0,27
6.							0,77	-0,59	0,53	0,57
12.							0,55	-0,86	0,55	0,56
15.							0,60	-0,82	0,61	0,55
18.							0,52	-0,52	0,45	0,54
Wartości własne	1,11	5,20	1,72	2,33	2,05	2,07	5,05	1,47		
% wariancji wyjaśnionej	5,54	26,02	8,61	11,68	10,25	10,36	25,23	7,34		

Rotacja Oblimin; ładunki dla twierdzeń w odpowiednich czynnikach oraz wyższe niż 0,40;
II – badanie II, III – badanie III.

czynnikowej metodą głównych składowych z rotacją Oblimin. Zasadność przeprowadzenia analizy czynnikowej sprawdzono, stosując test sferyczności Bartletta $\chi^2(595) = 3843,8$; $p = 0,001$ oraz KMO (0,838). Kryterium Kaisera ujawniło dziewięć czynników, które miały wartości własne powyżej 1,0, co w sumie stanowiło 59,5% wariancji wyjaśnionej. Analiza osypiska dawała jednak podstawę do przyjęcia rozwiązania czteroczynnikowego, zgodnego z założeniami teoretycznymi (Król, Wieczorkowska, 2004). Z analizowanej puli twierdzeń wybrano po pięć na każdy rodzaj aktywności. Przyjęto te twierdzenia, które treściowo odpowiadały zakładanemu czynnikowi, najwyżej korelowały z nim i nie miały wysokich korelacji jednocześnie z innymi czynnikami. Analiza czynnikowa na skali KAO złożonej z 20 twierdzeń ujawniła, że rozwiązanie czteroczynnikowe wyjaśnia 49,6% wariancji, a twierdzenia mają ładunki czynnikowe w przedziale od 0,52 do 0,77. Szczegółowe dane dotyczące wyników EFA zawiera tabela 1. W tej samej tabeli, dla porównania, znajdują się także wyniki eksploracyjnej analizy czynnikowej przeprowadzonej na danych z badania III.

Badanie III. Osoby badane i procedura. W badaniu III uczestniczyli studenci studiów stacjonarnych i niestacjonarnych z różnych kierunków, głównie z zarządzania, bezpieczeństwa wewnętrznego i kierunków pedagogicznych, oraz osoby niestudujące z różnych regionów Polski (województwo pomorskie, lubelskie oraz podkarpackie) w liczbie 208 osób. W grupie tej było 140 kobiet (67,3%) w wieku od 19 do 54 lat ($M = 24,6$; $SD = 6,5$). Większość pochodziła z miast – 130 osób (62,5%) i była stanu wolnego – 162 osoby (77,9%). Własną rodzinę miało 46 osób (22,1%). Pracowało 71 osób (34,2%), nie pracowało 137 osób (65,8%). Region był reprezentowany w następujący sposób: Rzeszów i okolice 80 osób (38,5% grupy), Słupsk i okolice 75 osób (36,1%) oraz Lublin i okolice 53 osoby (25,5%). W porównaniu z respondentami z badania II ta grupa badanych była mniej jednorodna pod względem miejsca zamieszkania. Osoby badane wypełniały KAO, otrzymując informację o celu badań.

Wyniki i dyskusja. Na zbiorze 20 twierdzeń wybranych do narzędzia na podstawie wyników z badania II testowano rozwiązanie czteroczynnikowe, stosując metodę głównych składowych z rotacją Oblimin. Miary KMO = 0,825 oraz test Bartletta pozwalały zastosować analizę czynnikową, $\chi^2(190) = 1392,9$; $p = 0,001$.

Ogólna wielkość wariancji wyjaśnianej w badaniu III to 55,4%. Wyniki analizy w dużej mierze odtwarzają strukturę czynnikową otrzymaną z danych w badaniu II. Z 20 twierdzeń dwa (twierdzenie 4 i 14) wiążą się mocniej niż zakładano z innymi czynnikami, a związki

z czynnikami, do którego teoretycznie powinny należeć, są niskie lub bardzo niskie.

Uzyskane rozwiązanie czteroczynnikowe wskazuje, że – uwzględniając przedstawione zastrzeżenia – na poziomie empirycznym zakładany model teoretyczny został potwierdzony w eksploracyjnej analizie czynnikowej. Przyjęta do dalszych analiz wersja narzędzia składa się z 20 twierdzeń, które uzyskały najlepsze parametry różnicujące opisywane rodzaje aktywności obywatelskiej i w zdecydowanej większości zostały potwierdzone na wynikach innej grupy badanych. Poszczególne czynniki odnoszą się do założonych teoretycznie rodzajów aktywności obywatelskiej i mierzą poziom zaangażowania w aktywność w czterech obszarach: społecznikostwo (SP), partycypacja społeczna (PS), indywidualna aktywność polityczna (IAP) oraz partycypacja polityczna (PP).

Na tym etapie weryfikacji wartości psychometrycznej budowanego narzędzia została także sprawdzona moc dyskryminacyjna pozycji testowych przyjętych do KAO. Sprawdzono ją na danych z badań II i III. Jej miarą jest współczynnik korelacji pomiędzy poszczególnymi pozycjami testowymi a wynikiem ogólnym skali, którą tworzą, przy wyłączeniu badanej pozycji (r_{ii} ; Brzeziński, 2004).

Współczynniki mocy dla poszczególnych twierdzeń są w dużej mierze podobne w obu badaniach i w zdecydowanej większości wysokie. Są jednak twierdzenia o słabszej korelacji ze skalą. W badaniu II cztery twierdzenia charakteryzowały się mocą dyskryminacyjną w przedziale od 0,35 do 0,40, w badaniu III zaś dwa twierdzenia osiągnęły poziom $r_{ii} = 0,40$. Twierdzenie czwarte koreluje z własnym czynnikiem na poziomie $r_{ii} = 0,27$, poziom korelacji zaś twierdzenia trzeciego z własnym czynnikiem wynosi $r_{ii} = 0,34$.

Utworzony na podstawie wyników uzyskanych w badaniu II model empiryczny został za pomocą konfirmacyjnej analizy czynnikowej poddany weryfikacji w następnym badaniu.

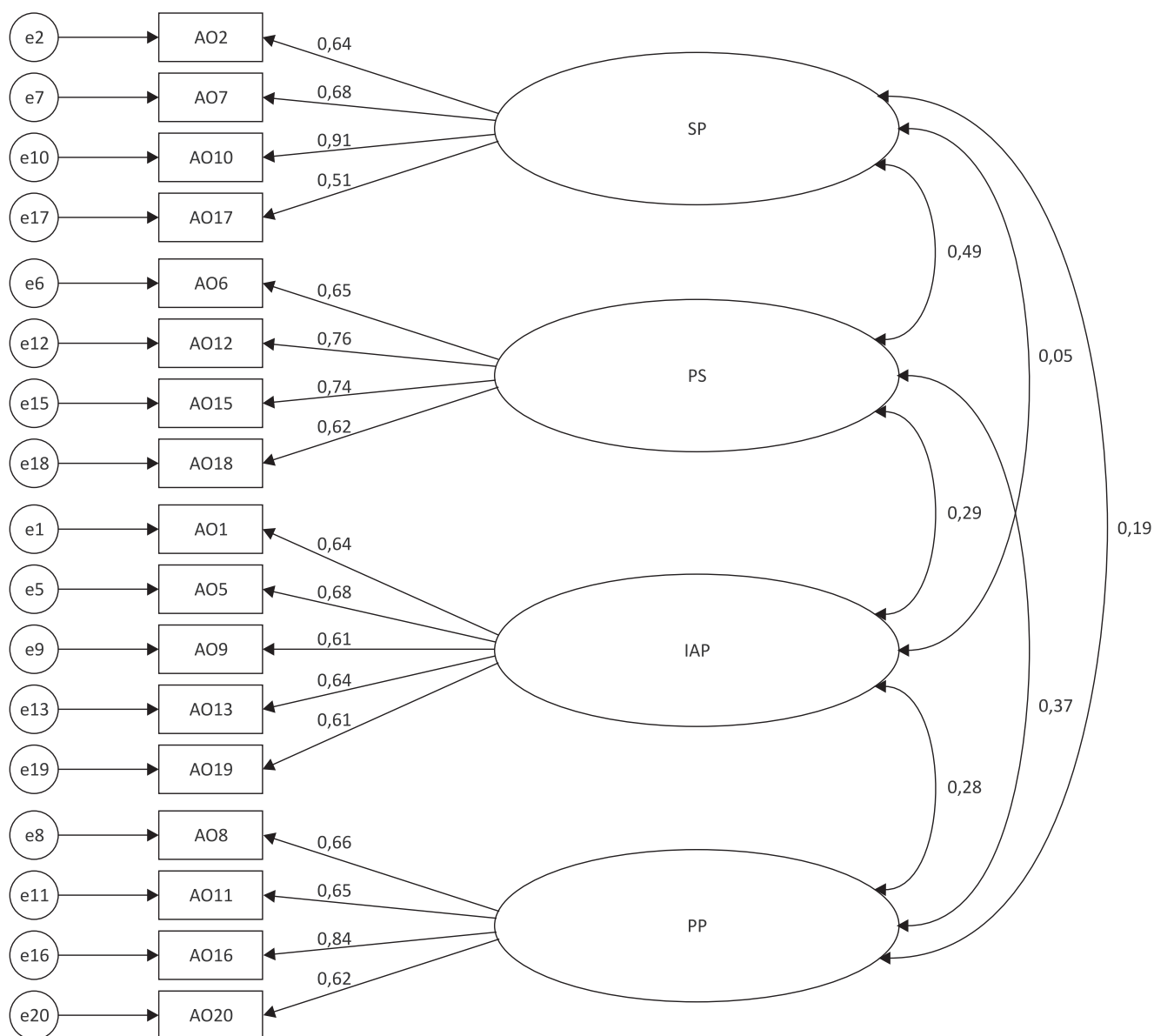
Trafność czynnikowa – analiza konfirmacyjna

Osoby badane i procedura. Analizę przeprowadzono na wynikach uzyskanych w badaniu III (208 osób badanych). Osoby badane wypełniały *Kwestionariusz aktywności obywatelskiej*, otrzymując informację o celu badań.

Wyniki i dyskusja. Konfirmacyjną analizę czynnikową przeprowadzono, stosując metodę uogólnionych najmniejszych kwadratów (GLS) z wykorzystaniem pakietu AMOS 21. Podstawowym testowanym modelem był model czteroczynnikowy stworzony na podstawie założeń teoretycznych oraz eksploracyjnej analizy czynnikowej, złożony z 20 twierdzeń. Do porównania został przyjęty model

Tabela 2
Statystyki dopasowania testowanych modeli do danych

	χ^2	df	p	χ^2/df	GFI	AGFI	CFI	RMSEA (LO90:HI90)	SRMR
Jednoczynnikowy	335,55	170	0,001	1,97	0,84	0,80	0,29	0,069 (0,058:0,079)	0,164
Dwuczynnikowy	315,89	171	0,001	1,85	0,85	0,81	0,38	0,064 (0,053:0,075)	0,129
Czteroczynnikowy (20 twierdzeń)	233,54	164	0,001	1,42	0,89	0,86	0,70	0,045 (0,031:0,058)	0,094
Czteroczynnikowy (17 twierdzeń)	142,61	113	0,05	1,26	0,92	0,89	0,87	0,036 (0,012:0,052)	0,067

Rysunek 1. Czteroczynnikowy model CFA dla Kwestionariusza aktywności obywatelskiej w wersji złożonej z 17 twierdzeń.

jednoczynnikowy oraz dwuczynnikowy zakładający dwa obszary zaangażowania (służbę i władzę) jako czynniki. Niesatysfakcjonujące wyniki weryfikacji modelu podstawowego były przesłanką do sprawdzenia także modelu czteroczynnikowego uproszczonego, z mniejszą liczbą twierdzeń. Usunięto te, które charakteryzowały się niewystarczającym poziomem mocy dyskryminacyjnej oraz niskimi ładunkami w badaniu III. Wyniki analiz pozwalających porównać testowane modele przedstawia tabela 2.

Wyniki CFA wykazały, że z testowanych modeli najlepiej dopasowany do danych jest model czteroczynnikowy ze zmniejszoną liczbą twierdzeń. Model podstawowy ma zdecydowanie lepsze parametry od modeli jedno- i dwuczynnikowego, lecz nie spełnia wymagań dobrego dopasowania. Usunięte więc zostały najsłabsze twierdzenia w skalach społecznikstwo, partycypacja społeczna oraz partycypacja polityczna. Uzyskane parametry tak poprawionego modelu empirycznego pozwalają go zaakceptować. Miary RMSEA i SRMR osiągnęły poziom świadczący o dobrym dopasowaniu modelu do danych (RMSEA = 0,035; SRMR = 0,068; Kline, 2011), wartości indeksów GFI, CFI oraz AGFI osiągnęły zaś najwyższy poziom w porównywanych modelach i przewyższają lub są zbliżone do akceptowalnej wielkości 0,90 (Bedyńska, Książek, 2012). W dalszych badaniach weryfikacyjnych był już stosowany kwestionariusz zbudowany z 17 twierdzeń. Model uproszczony (siedemnastoitemowy) został przedstawiony na rysunku 1. Wszystkie twierdzenia przyjęte do modelu uzyskały wysokie ładunki czynnikowe.

Statystyki opisowe skal KAO

Dane uzyskane w badaniu III na grupie 208 osób posłużyły do obliczenia podstawowych statystyk opisowych charakteryzujących poszczególne skale KAO (tabela 3).

Wyższe wyniki średnie są charakterystyczne dla aktywności podejmowanych indywidualnie i zbliżone do średniej teoretycznej. Wyniki dla aktywności podejmowanych wspólnotowo są niższe od średniej i wskazują

raczej na brak zaangażowania w tego rodzaju aktywność. Najniższy poziom zaangażowania jest widoczny w partycypacji politycznej – uczestnictwa w organizacjach politycznych lub ich wsparcia. Uzyskane wyniki są zgodne z uzyskanymi przy stosowaniu innej metodologii, świadczącymi o niskim, a nawet bardzo niskim poziomie wspólnotowej aktywności obywatelskiej (Czapiński, Sułek, 2011; Lewicka, 2008; Skarżyńska, Henne, 2012). Rozkład wyników w każdej ze skal odbiega od rozkładu normalnego i dla skal opisujących aktywność indywidualną (SP i IAP) charakteryzuje się lewoskośnością, a dla aktywności wspólnotowych (PS i PP) – prawoskośnością.

Korelacje między skalami

Poziom korelacji między skalami narzędzia pokazuje, w jakim stopniu poszczególne skale są ze sobą powiązane i czy faktycznie mierzą odrębne zmienne psychologiczne. Interkorelacje obliczono na wynikach uzyskanych w badaniu III na grupie 208 osób i przedstawiono je w tabeli 3. Poszczególne skale KAO korelują z sobą na poziomie istotnym, lecz wielkość korelacji nie jest bardzo wysoka. Wyższe są zależności między SP i PS (działalność nastawiona na służbę – $r = 0,40$) oraz PS i PP (działalność wspólnotowa – $r = 0,33$). Pozostałe korelacje są na niższym poziomie. Można przyjąć, że poszczególne skale są niezależne, opisują inne rodzaje aktywności. Po sprawdzeniu trafności wewnętrznej zostaną przedstawione wyniki określające poziom rzetelności narzędzia.

Rzetelność KAO

Rzetelność *Kwestionariusza aktywności obywatelskiej* zbadano w dwóch wymiarach: dokładności oszacowania wyniku (zgodności wewnętrznej) oraz niezmienności wyników w czasie (stabilności bezwzględnej).

Zgodność wewnętrzna

Zgodność wewnętrzna, szacowana za pomocą współczynnika α Cronbacha, została zbadana na wynikach

Tabela 3

Podstawowe statystyki opisowe skal KAO, rozkład oraz interkorelacje między skalami

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Kurtoza	Skośność	W Shapiro–Wilka	(1)	(2)	(3)
SP (1)	2,94	0,87	-0,65	-0,23	0,98**			
PS (2)	2,18	0,92	0,14	0,79	0,93**	0,40**		
IAP (3)	3,19	0,88	-0,63	-0,32	0,97**	0,17*	0,26**	
PP (4)	1,49	0,57	2,78	1,47	0,80**	0,23**	0,33**	0,28**

* $p = 0,05$; ** $p = 0,01$.

Tabela 4
Alfa Cronbacha dla poszczególnych skal KAO w różnych badaniach i różnych wersjach kwestionariusza

	SP	PS	IAP	PP
Badanie II ^a	0,70	0,76	0,65	0,75
Badanie III ^a	0,75	0,74	0,77	0,76
Badanie III ^b	0,76	0,76	0,77	0,82

^a wersja złożona z 20 twierdzeń.

^b wersja ostateczna – złożona z 17 twierdzeń.

uzyskanych w badaniu II i w badaniu III dwukrotnie: dla wersji 20- oraz 17-itemowej. Uzyskane wyniki są zestawione w tabeli 4.

Poziom współczynników α świadczy o wystarczającej rzetelności narzędzia pozwalającej stosować KAO w badaniach naukowych. Najwyższe współczynniki rzetelności poszczególnych skal uzyskano w wersji uproszczonej, zbudowanej z 17 twierdzeń. Mieszczą się w granicach od 0,76 do 0,82. Sprawdzony został także stopień podobieństwa wyników uzyskanych przez te same osoby w dwóch badaniach przeprowadzonych w określonym odstępie czasu.

Stabilność bezwzględna

Osoby badane i procedura badawcza. Grupę badaną w procedurze oszacowania stabilności bezwzględnej stanowiła część osób z badania III. Było to 45 osób w wieku 20–24 lata ($M = 20,9$; $SD = 0,8$), w tym 23 kobiety, studiujących na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne na Politechnice Rzeszowskiej. *Kwestionariusz aktywności obywatelskiej* te same osoby wypełniały w odstępie dwóch tygodni. Do pierwszego badania przystąpiło 56 osób, jednak powtórnie test wykonała mniejsza grupa osób, stąd do analiz można było przyjąć wyniki 45 osób.

Wyniki i dyskusja. Stabilność wewnętrzna jest opisana za pomocą korelacji pomiędzy wynikami uzyskanymi od tych samych osób wypełniających test dwukrotnie. Uzyskane wyniki są istotne statystycznie na poziomie $p = 0,001$, a ich wartości są następujące: dla SP $r = 0,70$; dla PS $r = 0,76$; dla IAP $r = 0,67$ oraz dla PP $r = 0,57$. Wielkość współczynników jest wysoka, biorąc pod uwagę, że były oceniane formy aktywności – łatwiej poddające się zmianom niż bardziej stałe cechy osobowościowe. Widoczne jest, że stabilniejsze w czasie są zachowania nastawione na służbę niż działania polityczne, które są w dużym stopniu uwarunkowane emocjonalnym odniesieniem do aktualnych wydarzeń (Cwalina, Falkowski, 2006; Mandrosz,

2002). W procedurze oszacowania wartości budowanego narzędzia zbadano także trafność zewnętrzną.

Trafność zewnętrzną. Związki KAO z metodami badającymi aktywność obywatelską

Trafność zewnętrzną zbieżną badano, korelując wyniki KAO z wynikami uzyskanymi innymi metodami badania aktywności obywatelskiej.

Osoby badane i procedura. Badanie trafności zbieżnej zostało przeprowadzone na studentach studiów niestacjonarnych Politechniki Rzeszowskiej kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne; grupa ta stanowiła część grupy z badania II. Badani to 77 osób, w tym 40 kobiet, w wieku od 19 do 26 lat ($M = 20,9$; $SD = 1,6$). Mieli oni za zadanie wypełnić KAO oraz pięć kwestionariuszy wykorzystywanych do badania aktywności przez Marię Lewicką (2004, 2005, 2008 i 2009). Pierwszy z kwestionariuszy był stosowany w badaniach dwuścieżkowego modelu aktywności społecznej (Lewicka, 2004, 2005, 2008) i pozwalał określić ogólną liczbę działań społecznych. Pozostałe narzędzia odnoszą się na poziomie teoretycznym do koncepcji Piotra Glińskiego (Gliński, Palska, 1997) i Jana Herbsta (2005), którzy wyróżniają cztery główne modele aktywności: obywatelski, stowarzyszeniowy, mobilizacyjny oraz wspólnotowy, i były stosowane, oprócz skali *Aktywność obywatelska*, w badaniach znaczenia różnego rodzaju kapitału społecznego w podejmowaniu aktywności obywatelskiej (Lewicka, 2009). Krótka charakterystyka kwestionariuszy przedstawia się następująco:

(1) *Suma aktywności* to lista 16 form działania, spośród których badani mieli zaznaczyć te, które podejmowali; wynik stanowi suma zaznaczonych aktywności od 0 do 16; rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosiła $\alpha = 0,72$;

(2) *Aktywność obywatelska* to lista trzech rodzajów zachowań wyborczych (udział w wyborach parlamentarnych, prezydenckich oraz samorządowych); badani mieli zaznaczyć te wybory, w których uczestniczyli; wynik stanowi suma aktywności od 0 do 3; rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosiła $\alpha = 0,85$;

(3) *Aktywność stowarzyszeniowa* (17 pozycji) to lista różnych form zorganizowanej aktywności, w których obywatele mogą działać, np. organizacje pozarządowe, partie polityczne, parafie, towarzystwa naukowe, organizacje kombatanckie, związki zawodowe; wynik stanowi średnia opisująca poziom zaangażowania w działalność; skala odpowiedzi od 1 (*nigdy*) do 5 (*zawsze, bardzo często*); rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosiła $\alpha = 0,79$;

Tabela 5
Korelacje skal Kwestionariusza aktywności obywatelskiej z innymi narzędziami mierzącymi aktywność obywatelską

Skale KAO	SA ^a	AO ^a	AS ^a	AMP ^b	AMK ^b	AW ^c
SP	0,37**	0,13	0,42**	0,17	0,19	0,36**
PS	0,64**	0,19	0,64**	-0,03	0,17	0,12
IAP	0,36**	0,08	0,51**	0,13	0,26 [#]	0,05
PP	0,39**	0,02	0,34**	0,11	0,18	-0,25 [^]

SA – suma aktywności; AO – aktywność obywatelska; AS – aktywność stowarzyszeniowa; AMP – aktywność mobilizacyjna protestacyjna; AMK – aktywność mobilizacyjna konstruktywna; AW – aktywność wspólnotowa; * $p = 0,05$; ** $p = 0,01$; [#] $p = 0,05$; [^] $p = 0,06$; ^a $n = 77$; ^b $n = 59$; ^c $n = 60$ – nie wszystkie osoby badane wypełniły wszystkie kwestionariusze, stąd różna liczba n .

(4) *Aktywność mobilizacyjna* – była badana w dwóch podskalach:

(a) *protestacyjna* (7 pozycji) – skala określa poziom uczestnictwa w różnych formach protestu, np. podpisanie petycji lub zbieranie podpisów od innych osób, organizacja lub udział w demonstracjach, udział w akcjach internetowych; wynik stanowi średnia opisująca poziom zaangażowania w działalność; skala odpowiedzi od 1 (*nigdy*) do 5 (*zawsze, bardzo często*); rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosiła $\alpha = 0,76$;

(b) *konstruktywna* (8 pozycji) – skala określa poziom uczestnictwa w działaniach przynoszących pozytywne zmiany w najbliższym otoczeniu, np. prace społeczne na rzecz osiedla, wspieranie potrzebujących, udział w organizowaniu imprez dla dzieci czy osób starszych, zainicjowanie działalności gospodarczej z sąsiadami lub znajomymi, działania racjonalizatorskie w miejscu pracy; wynik stanowi średnia opisująca poziom zaangażowania w działalność; skala odpowiedzi od 1 (*nigdy*) do 5 (*zawsze, bardzo często*); rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosiła $\alpha = 0,68$;

(5) *Aktywność wspólnotowa* (15 pozycji) – skala określa poziom zaangażowania w różnego rodzaju nieformalne działania nastawione na pomoc innym (bliskim, znajomym, sąsiadom itd.); wynik stanowi średnia opisująca poziom zaangażowania w wyróżnione działalności; skala odpowiedzi od 1 (*nigdy*) do 5 (*zawsze, bardzo często*); rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosiła $\alpha = 0,87$.

Uzyskane wyniki przedstawia tabela 5.

Wyniki i dyskusja. Ogólna liczba działań nastawionych na interes społeczny (skala *Suma aktywności*) koreluje istotnie z każdą ze skal *Kwestionariusza aktywności obywatelskiej* na poziomie $p = 0,01$, najmocniej z partycypacją społeczną ($r = 0,64$). Podobne zależności obserwuje się odnośnie do skal aktywność stowarzyszeniowa. Nie tylko więc liczba zaangażowań społecznych i politycznych wiąże się pozytywnie ze skalami KAO, lecz także poziom aktywności w organizacjach i stowarzyszeniach. W tej relacji najwyższa korelacja dotyczyła także partycypacji społecznej ($r = 0,64$). Z dwóch skal mierzących aktywność mobilizacyjną jedynie indywidualna aktywność polityczna koreluje na granicy istotności z aktywnością konstruktywną ($r = 0,26$; $p = 0,05$). Można stwierdzić, że to osoby o wysokim poziomie zaangażowania w sprawy społeczno-polityczne, charakteryzujące się otwartością i świadomym ustosunkowaniem do rzeczywistości, starające się rozumieć rzeczywistość społeczno-polityczną i wywierające na nią wpływ podejmują działania nastawione na tworzenie nowej jakości społecznej lub organizują takie działania. Skala aktywność wspólnotowa teoretycznie odnosi się do tego rodzaju aktywności obywatelskiej, który w prezentowanym modelu teoretycznym nazywany jest społecznikiem (Klamut, 2013). Potwierdzają to uzyskane wyniki – korelacja wskazanych skal ($r = 0,36$; $p = 0,01$). Zastanawiać może brak związków skal KAO ze skalą aktywność obywatelska, która mierzy uczestnictwo w wyborach politycznych. Brak związków między podejmowaniem działań nastawionych na interes społeczny a faktycznym uczestnictwem w wyborach jest jednak udokumentowany w innych badaniach (por. Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011). Dotychczasowe badania pokazują, że zachowanie wyborcze jest wynikiem bardziej złożonego układu czynników, w których aktywność obywatelska być może ma jakiś udział, lecz sama nie jest czynnikiem wystarczającym (Cohen i in., 2001; Cwalina, Falkowski, 2006). Wyniki korelacji z innymi skalami wykorzystywanymi do badań aktywności obywatelskiej potwierdzają trafność teoretyczną KAO. Sprawdzone także, czy wyniki uzyskane badanym narzędziem KAO są związane z aprobatą społeczną.

Aktywność obywatelska a potrzeba aprobaty społecznej

Osoby badane i procedura. Badanie trafności różnicowej *Kwestionariusza aktywności obywatelskiej* zostało przeprowadzone na studentach studiów stacjonarnych Politechniki Rzeszowskiej na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne; grupa ta stanowiła część grupy z badania III, w liczbie 48 osób (25 kobiet i 23 mężczyzn) w wieku od 20 do 24 lat ($M = 20,9$; $SD = 0,8$). Osoby badane wypełniały

dwa kwestionariusze: KAO oraz *Kwestionariusz aprobaty społecznej* (KAS) opracowany przez Drwala i Wilczyńską (1980) w krótszej wersji, złożonej z 20 twierdzeń, stosowanej przez Gorbaniuka i Bożek (informacja ustna). Autorzy zmniejszyli pulę twierdzeń, usuwając takie jak „Czasami zdarza mi się popełnić drobne kradzieże”, „Czasami wpadam w wielką złość”, „Moje zachowanie przy stole w domu nie jest tak poprawne, jak w towarzystwie”, „Prawie nigdy nie odczuwam ochoty nagadania komuś”. Rzetelność skali w prowadzonych badaniach wynosi $\alpha = 0,70$.

Wyniki i dyskusja. Uzyskane wyniki wskazują na brak korelacji między potrzebą aprobaty społecznej a podejmowanymi działaniami obywatelskimi. Przedstawiają się następująco: dla SP: $r = 0,14$; $p = 0,35$; dla PS: $r = -0,18$; $p = 0,21$; dla IAP: $r = 0,07$; $p = 0,66$ oraz dla PP: $r = -0,17$; $p = 0,24$. Żaden z wyróżnionych rodzajów aktywności obywatelskiej nie wykazuje związku z potrzebą prezentowania się w lepszym świetle. Wyniki uzyskiwane w KAO określają poziom zaangażowania w działania na rzecz interesu społecznego, nie są uwarunkowane podatnością na wpływ aprobaty społecznej (Drwal, Wilczyńska, 1980).

Zróźnicowanie poziomu rodzajów aktywności u osób należących do organizacji i działających indywidualnie

Badając trafność narzędzia do szacowania poziomu zaangażowania w różne rodzaje aktywności obywatelskiej, zbadano także trafność kryterialną. Przyjętym kryterium była przynależność do stowarzyszeń lub organizacji. Osoby należące do stowarzyszeń lub organizacji powinny charakteryzować się wyższymi wynikami w KAO, w szczególności w skalach odnoszących się do działań wspólnotowych (PS i PP). Przynależność do organizacji jest bowiem wynikiem własnej decyzji i powinna wiązać się z podejmowaniem działań charakterystycznych dla członków organizacji.

Osoby badane i procedura. Analizy przeprowadzono na wynikach uzyskanych w badaniu III (208 badanych). Osoby, które wypełniały KAO, uzupełniały także zdanie niedokończone: „Jestem członkiem organizacji bądź stowarzyszenia (jeśli tak, proszę podać nazwę)...”.

Wyniki i dyskusja. W grupie 208 osób jedynie 15% badanych należało do organizacji i stowarzyszeń. Taki poziom przynależności do organizacji w ciągu ostatniego dziesięciolecia wskazywały badania sondażowe w ramach *Diagnozy społecznej* (Czapiński, Sułek, 2011) – około 15% – oraz badania dotyczące aktywności obywatelskiej

Tabela 6

Zróźnicowanie poziomu różnych form aktywności obywatelskiej między osobami z przynależnością do organizacji i bez przynależności

Skale KAO	(1) M (SD)	(2) M (SD)	t(206)	η^2
SP	3,10 (0,75)	2,90 (0,89)	1,18	0,007
PS	3,20 (0,99)	1,99 (0,78)	7,74**	0,225
IAP	3,79 (0,77)	3,09 (0,85)	4,34**	0,084
PP	1,60 (0,77)	1,47 (0,53)	1,19	0,007

(1) – członkowie organizacji ($n = 32$); (2) – badani niebędący członkami organizacji ($n = 176$); ** $p = 0,01$.

Lewickiej (2008) – 18,8%. W badaniach nad trafnością KAO porównano poziom różnych rodzajów aktywności obywatelskiej u osób wskazujących przynależność do organizacji i bez przynależności do nich. Zakładano, że osoby deklarujące członkostwo w organizacjach będą charakteryzować się wyższymi wynikami w skalach opisujących zaangażowanie wspólnotowe. Istotność różnic sprawdzono testem t . Wyniki przedstawia tabela 6.

Uzyskane wyniki wskazują, że osoby należące do organizacji lub stowarzyszeń charakteryzują się wyższym poziomem zaangażowania w skalach partycypacja społeczna oraz indywidualna aktywność polityczna. W zakresie grupowej aktywności politycznej nie stwierdzono istotnych różnic, co może zastanawiać. Podawane przez badanych organizacje i stowarzyszenia dotyczą jednak aktywności pomocowej, religijnej czy nastawionej na samorozwój, nie było wśród nich organizacji nastawionych na działania polityczne. Zapewne stąd brak zróźnicowania wyników w skali PP, chociaż prawdziwość tego wyjaśnienia warto zweryfikować empirycznie, badając grupę osób należących do organizacji politycznych.

W badanym obszarze rodzajem aktywności najmocniej różnicującym grupy osób należących i nienależących do organizacji jest partycypacja społeczna, co potwierdza założenie. Przynależność do organizacji wyjaśnia 22,5% zmienności w zakresie partycypacji społecznej. Poziom zaangażowania w działania wspólnotowe nastawione na poszerzanie interesu wspólnego, chociaż zdecydowanie wyższy u członków organizacji, generalnie nie jest jednak zbyt wysoki ($M = 3,20$; $SD = 0,99$). Przynależność formalna nie gwarantuje wysokiego poziomu zaangażowania, chociaż zdecydowanie go podnosi. Natomiast okazuje się, że przynależność do grupy formalnej wiąże się z wyższym poziomem aktywności w partycypacji

społecznej, ale także z wyższym poziomem indywidualnej aktywności w sferze władzy. Członkowie organizacji społecznych to jednocześnie osoby aktywniejsze w świadomym udziale w życiu społeczno-politycznym, chociaż wielkość związku nie jest duża ($r^2 = 0,084$). Istotniejsze zależności powinny być widoczne między wysokim poziomem indywidualnej aktywności politycznej a przynależnością do organizacji politycznych. Zebrane dane nie pozwoliły zbadać tego związku.

Uzyskane wyniki mogą natomiast potwierdzać teoretyczne założenie, że zaangażowanie indywidualne w pewnym momencie domaga się zaangażowania wspólnotowego (Klamut, 2013). Znacząca jest jednak aktywność polityczna, a nie społeczna. Społecznikostwo cechuje się nastawieniem na drugiego człowieka, indywidualna aktywność polityczna wiąże się zaś z szerszą perspektywą społeczną i podejmowaniem aktywności na rzecz zmiany aktualnego niesatysfakcjonującego społeczno-politycznego status quo. Stąd przynależność społeczna (a być może i polityczna) nie wiąże się z działaniami na rzecz konkretnego drugiego człowieka, natomiast wiąże się z indywidualnym zaangażowaniem politycznym, nastawionym na wywieranie wpływu (Klandermans, 2003; Skarżyńska, 2005).

PODSUMOWANIE

Zaprezentowana metoda badawcza, *Kwestionariusz aktywności obywatelskiej*, pozwala badać fenomen aktywności obywatelskiej rozumianej jako złożona kategoria działań nakierowanych na interes społeczny. Stanowi empiryczną weryfikację teoretycznego modelu aktywności obywatelskiej zaprezentowanego w innym miejscu (Klamut, 2013).

Celem podjętych prac badawczych zaprezentowanych w artykule było stworzenie narzędzia i zmierzenie jego właściwości psychometrycznych. W pracy nad kwestionariuszem zastosowano złożoną procedurę. W efekcie uzyskano i zweryfikowano psychometrycznie wielowymiarowe narzędzie do badania czterech wyróżnionych rodzajów aktywności obywatelskiej (społecznikostwa, partycypacji społecznej, indywidualnej aktywności politycznej i partycypacji politycznej). Psychometryczne charakterystyki KAO wskazują, że może on zostać uznany za rzetelne i trafne narzędzie pomiaru i może dostarczać interesujących danych potrzebnych do lepszego zrozumienia aktywności obywatelskiej. Jego niezbyt duże rozmiary pozwalają prowadzić badania wielu zmiennych. W kontekście analiz ludzkiej aktywności uwzględnienie większej liczby kategorii uwarunkowań staje się podejściem standardowym (np. Dávila, 2009; Lewicka, 2004, 2005, 2008; Omoto i in., 2010; Skarżyńska, Henne, 2012; Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011).

Uzyskane parametry psychometryczne wskazują na możliwość stosowania metody w badaniach, lecz jednocześnie uwidaczniają jej niedoskonałości. Pewną słabością przeprowadzonych analiz KAO jest badanie jego trafności. Analizowane dane nie pozwoliły na jej pełną weryfikację. Warto byłoby sprawdzić trafność kryterialną także dla osób z przynależnością do organizacji politycznych. Dla lepszego rozumienia badanych zjawisk znaczące będzie także potwierdzenie, że opisany model empiryczny odnosi się nie tylko na poziomie ogólnym dla całych grup badanych, lecz także do bardziej szczegółowych – grup płciowych i wiekowych. Kolejne prowadzone badania pozwolą pełniej zrozumieć wyniki uzyskiwane za pomocą prezentowanego narzędzia badawczego.

Aktywność obywatelska jest bez wątpienia aktywnością ważną w kontekście jakości funkcjonowania społeczeństwa, a więc także jednostek. Zmiana poziomu zaangażowania w działania na rzecz interesu społecznego ma wpływ na jakość życia społeczeństwa. Wiedza na temat uwarunkowań podejmowania bądź niepodejmowania tego rodzaju aktywności może mieć znaczenie w tworzeniu lepszych społecznych warunków do działania, a także programów edukacyjnych pomocnych w podniesieniu poziomu świadomości społeczno-politycznej, a w efekcie poziomu zaangażowania jednostek – członków społeczeństwa na rzecz interesu społecznego. A to już nie tylko kwestia opisu fragmentu rzeczywistości, ale praktycznego zastosowania wiedzy psychologicznej.

LITERATURA CYTOWANA

- AERA/APA/NCME (2007). *Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. (2007). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, przeł. A. Bezwińska i in. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Arystoteles (2004). *Polityka*, przeł. L. Piotrowicz. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bedyńska, S., Książek, M. (2012). *Statystyczny drogowskaz 3. Praktyczny przewodnik wykorzystania modeli regresji oraz równań strukturalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Brzeziński, J. (2004). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cohen, A., Vigoda, E., Samorly, A. (2001). Analysis of the mediating effect of personal-psychological variables on the relationship between socioeconomic status and political participation: A structural equations framework. *Political Psychology*, 22 (4), 727–757.
- Cwalina, W., Falkowski, A. (2006). *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Czapiński, J., Sułek, A. (2011). Stan społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza Społeczna 2011 Warunki i Jakość Życia Polaków – raport. [Special issue]. *Contemporary Economics*, 5 (3), 271–298. Pobrane z: www.diagnoza.com.
- Dahl, R. A. (2000). *O demokracji*, przeł. M. Król. Kraków, Warszawa: Wydawnictwo Znak, Fundacja im. Stefana Bato-rego.
- Dávila, C. M. (2009). Assessment of the volunteer process model in environmental volunteers. *Interamerican Journal of Psychology*, 43(1), 181–186.
- Drwał, Ł. D., Wilczyńska, J. (1980). Opracowanie Kwestionariusza Aprobata Społecznej. *Przegląd Psychologiczny*, 23 (3), 569–583.
- Gliński, P. (2011). Twenty years of civil society in Poland? *Polish Sociological Review*, 3 (175), 271–300.
- Gliński, P., Palska, H. (1997). Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej. W: H. Domański, A. Rychard (red.), *Elementy nowego ładu* (s. 365–392). Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Grzelak, J. (2002). Kontrola, preferencje kontroli, postawy wobec problemów społecznych. W: M. Lewicka, J. Grzelak (red.), *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne* (s. 31–148). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grzelak, J. (2005). Czy stajemy się lepsi? O nieoczekiwanym uspołecznieniu Polaków. W: M. Drogosz (red.), *Jak Polacy przegrywają? Jak Polacy wygrywają?* (s. 115–126). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grzelak, J., Zinserling, I. (2003). Aktywność społeczna a wartości i orientacje społeczne. *Studia Psychologiczne*, 41 (3), 75–108.
- Herbst, J. (2005). *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego.
- Hornowska, E. (2007). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka* (t. 6 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jost, J. T., Sidanius, J. (red.) (2004). *Political psychology*. New York, Hove: Psychology Press.
- Katra, G. (2008). *Aktywność prospektywna młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Keplinger, A. (red.) (2008). *Bierność społeczna. Studia interdyscyplinarne*. Warszawa: Eneteia.
- Klamut, R. (2013). Aktywność obywatelska jako rodzaj aktywności społecznej – perspektywa psychologiczna. *Studia Socjologiczne*, 1 (208), 187–203.
- Klamut, R., Sommer, H., Michalski, K. (2010). *Aktywność obywatelska we współczesnym społeczeństwie demokratycznym. Wybrane zagadnienia*. Kraków: Seiton.
- Klandermans, B. (2003). Collective political action. W: D. O. Sears, L. Huddy, R. Jervis (red.), *Oxford handbook of political psychology* (s. 670–709). Oxford: Oxford University Press.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York, London: The Guilford Press.
- Kofta, M. (red.) (1993). *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność*. Poznań: Nakom.
- Korzeniowski, K. (2002). Psychospołeczne uwarunkowania zachowań wyborczych. W: K. Skarżyńska (red.), *Podstawy psychologii politycznej* (s. 237–259). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Kościański, A. (2010). Rozdroża obywatelskości a zmiany natury społeczeństwa obywatelskiego. *Zoon Politikon*, 1, 96–107.
- Król, G., Wieczorkowska, G. (2004). Budowanie wskaźników za pomocą analizy czynnikowej. W: J. Brzeziński (red.), *Metodologia badań psychologicznych. Wybór tekstów* (s. 391–416). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krzemiński, I. (2005). Społeczeństwo obywatelskie i symbole wspólnoty. W: M. Drogosz (red.), *Jak Polacy przegrywają? Jak Polacy wygrywają?* (s. 93–114). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Lau, R. R., Redlawsk, D. P. (2007). *How voters decide*. New York: Cambridge University Press.
- Leshchenko, N. (2006). New role for civil society: Theoretical and methodological considerations on the impact of civil society over the wider public. W: D. Gawin, P. Gliński (red.), *Civil society in the making* (s. 19–35). Warsaw: IFiS Publishers.
- Lewicka, M. (2004). Kup Pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków. *Studia Psychologiczne*, 42 (4), 65–82.
- Lewicka, M. (2005). Ways to make people active: The role of place attachment, cultural capital, and neighborhood ties. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 381–395.
- Lewicka, M. (2008). Dwuścieżkowy model aktywności społecznej: kapitał społeczny czy kulturowy? W: D. Rutkowska, A. Szuster (red.), *O różnych obliczach altruizmu* (s. 245–275). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Lewicka, M. (2009). O prawdziwej roli zaufania w motywowaniu ludzi do aktywności społecznej. W: J. Czarnota-Bojarska, I. Zinserling (red.), *W kręgu psychologii społecznej* (s. 187–206). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Matthews, T. L., Hempel, L. M., Howell, F. M. (2010). Gender and the transmission of civic engagement: Assessing the influences on youth civic activity. *Sociological Inquiry*, 80 (3), 448–474.
- Mandrosz, J. (2002). Czynniki ograniczające racjonalność poglądów i zachowań politycznych. W: K. Skarżyńska (red.), *Podstawy psychologii politycznej* (s. 164–186). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Mądrzycki, T. (1996) *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Moroń, M. (2012). Konstrukcja i weryfikacja empiryczna Kwestionariusza Zachowań Prospołecznych (PBQ) oraz Paraprojekcyjnego Kwestionariusza Tendencji Prospołecznych (PKTP) dla młodzieży. *Psychologia Społeczna*, 4 (23), 379–397.
- Nyckowiak, J. (2009). Political activity: Is trust in democratic institutions really a relevant determinant? *International Journal of Sociology*, 39 (1), 49–61.
- Obradović, J., Masten, A. S. (2007). Developmental antecedents of young adult civic engagement. *Applied Developmental Science*, 11 (1), 2–19.

- Oleś, P. K. (2003). *Wprowadzenie do psychologii osobowości* (t. 11 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Omoto, A. M., Snyder, M. (1995). Sustained helping without obligation: Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68 (4), 671–686.
- Omoto, A. M., Snyder, M., Hackett, J. D. (2010). Personality and motivational antecedents of activism and civic engagement. *Journal of Personality*, 78 (6), 1703–1734.
- Pattie, C., Seyd, P., Whiteley, P. (2003). Citizenship and civic engagement: Attitudes and behaviour in Britain. *Political Studies*, 51 (3), 443–468.
- Putnam, R. D. (2008). *Samotna gra w kręgle: upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, przeł. P. Sadura, S. Szymański. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Radkiewicz, P., Skarżyńska, K. (2006). Dobro bliskich czy ogółu? Dobroć i uniwersalizm jako determinanty aktywności obywatelskiej w Polsce i innych krajach Europy. *Studia Psychologiczne*, 44 (3), 51–64.
- Sears, D. O., Huddy, L., Jervis, R. (red.) (2003). *Oxford handbook of political psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Skarżyńska, K. (2002). Aktywność i bierność polityczna. W: K. Skarżyńska (red.), *Podstawy psychologii politycznej* (s. 26–57). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Skarżyńska, K. (2005). *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej* (t. 13 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Skarżyńska, K. (2009). Doświadczenia a przekonania o świecie społecznym. *Studia Psychologiczne*, 47 (2), 105–122.
- Skarżyńska, K., Henne, K. (2007). Szkoła, media, kapitał społeczny. Jak korzystanie z mediów różnicuje kapitał społeczny różnych środowisk szkolnych. *Przegląd Psychologiczny*, 50 (1), 65–93.
- Skarżyńska, K., Henne, K. (2012). Studenci jako obywatele: kapitał ludzki i społeczny jako źródła akceptacji porządku politycznego i ekonomicznego oraz aktywności społecznej. *Psychologia Społeczna*, 2 (21), 162–182.
- Skarżyńska, K., Radkiewicz, P. (2007). Zakres zaufania do ludzi a przekonania o świecie i doświadczenia społeczne. Dwa typy zaufania i ich rola w kapitale społecznym. *Kolokwia Psychologiczne*, 16, 55–72.
- Wojciszke, B. (2009). *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej* (t. 8 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Zaff, J. F., Malanchuk, O., Eccles, J. S. (2008). Predicting positive citizenship from adolescence to young adulthood: The effects of a civic context. *Applied Developmental Science*, 1 (12), 38–53.
- Zaleski, Z. (1991). *Psychologia zachowań celowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zalewska, A. M., Krzywosz-Rynkiewicz, B. (2011). *Psychologiczne portrety młodych Polaków. Rozwojowe i podmiotowe uwarunkowania aktywności obywatelskiej młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica.

ZAŁĄCZNIK 1

Kwestionariusz aktywności obywatelskiej (KAO)

Poniżej przedstawione są twierdzenia dotyczące różnych rodzajów aktywności, które mogą podejmować ludzie w społeczeństwie. Proszę zaznaczyć, w jakim stopniu poniższe twierdzenia odnoszą się do Ciebie, zakreślając odpowiednią cyfrę według skali:

- 1 – zdecydowanie nie
 2 – nie
 3 – ani tak, ani nie
 4 – tak
 5 – zdecydowanie tak

1.	Śledzę informacje dotyczące życia społeczno-politycznego w kraju i w świecie	1 2 3 4 5
2.	Pomagam finansowo potrzebującym	1 2 3 4 5
3.	Angażuję się jako członek organizacji społecznej nastawionej na budowanie systemu demokratycznego w Polsce	1 2 3 4 5
4.	Aktywnie uczestniczyłem(-am) w kampanii wyborczej innych osób lub własnej	1 2 3 4 5
5.	Obserwuję i oceniam działania, które podejmują politycy (jakie zgłaszają projekty ustaw, jakie proponują zmiany w prawie itp.)	1 2 3 4 5
6.	Działam w organizacji (stowarzyszeniu) pomagającej rozwijać zainteresowania jej członków	1 2 3 4 5
7.	Zdarza mi się poświęcać czas na pomoc osobom spoza rodziny lub grona znajomych (np. robiąc zakupy, pomagając w nauce)	1 2 3 4 5

8.	Uczestniczę aktywnie w działaniach organizacji politycznej (partii politycznej, młodzieżówki, organizacji związanej z partią polityczną, związków zawodowych itp.)	1 2 3 4 5
9.	Śmiało wyrażam moją opinię dotyczącą spraw społeczno-politycznych w rozmowach z innymi ludźmi	1 2 3 4 5
10.	Samodzielnie pomagam potrzebującym, udzielając swojego czasu i pracy	1 2 3 4 5
11.	Działam w organizacji nastawionej na wsparcie polityków	1 2 3 4 5
12.	Uczestniczę aktywnie w działaniach stowarzyszenia, fundacji czy grupy przy parafii	1 2 3 4 5
13.	Tworzę własną ocenę działań klasy politycznej w kraju	1 2 3 4 5
14.	Zdarza mi się poświęcać mój wolny czas na pracę na rzecz najbliższego otoczenia, w którym mieszkam (np. wspólne sprzątanie, organizowanie festynu itd.)	1 2 3 4 5
15.	Podejmuję spontaniczną aktywność w działaniach organizowanych przez organizacje pozarządowe, Kościół, domy kultury itp.	1 2 3 4 5
16.	Organizacja polityczna jest miejscem mojego zaangażowania w działania na rzecz innych	1 2 3 4 5
17.	Biorę udział w zbiórkach na rzecz osób pokrzywdzonych w efekcie klęsk żywiołowych	1 2 3 4 5
18.	Wspieram własną aktywnością organizacje pozarządowe	1 2 3 4 5
19.	Świadomie wybieram swojego kandydata w wyborach parlamentarnych, analizując różne dostępne informacje	1 2 3 4 5
20.	Działam w strukturach organizacji nastawionej na aktywność polityczną	1 2 3 4 5

Spółecznikostwo: 2, 7, 10, 17

Partycypacja społeczna: 6, 12, 15, 18

Indywidualna aktywność polityczna: 1, 5, 9, 13, 19

Partycypacja polityczna: 8, 11, 16, 20

[Do ostatecznej wersji przyjęto 17 twierdzeń, odrzucone zostały twierdzenia 3, 4 oraz 14]

Civic Activity Questionnaire – Instrument diagnostic of four types of active citizenship

Ryszard Klamut

Rzeszów University of Technology, Department of Humanities

ABSTRACT

Civic activity is a foundation of civil society. It has been largely researched by sociologists and recently attracts a growing attention of psychologists. This paper outlines the theoretical background and a procedure for creating and verifying the empirical measure for researching active citizenship. *Civic Activity Questionnaire* (CAQ) was built on the basis of a theoretical model which distinguishes four types of active citizenship: *social commitment*, *social participation*, *individual political activity* and *political participation*. The results of three studies (739 participants in total), confirmed the theoretical model of civic diversity at the empirical level. The obtained parameters indicate the sufficient level of reliability and a satisfactory level of internal and external validity.

Keywords: *civic activity*, *types of active citizenship*, *psychological assessment*, *social participation*, *political participation*

Złożono do druku: 12.10.2013

Złożono poprawiony tekst: 9.04.2014

Zaakceptowano do druku: 4.05.2014